

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 30.11.2024 Kabul/Accepted: 15.01.2025

Araştırma Makalesi/Research Article, ss./pp. 47-65.

14. YÜZYIL ANADOLU'SUNDA AHİLERİN SİYASİ, SOSYAL ve KÜLTÜREL İLİŞKİLERİNİ HAKİKAT ve EFSANE BAĞLAMINDA YENİDEN GÖZDEN GEÇİRMEKⁱ

Hülya TAZECANⁱⁱ, Ahmet DEMİRⁱⁱⁱ

Öz

Ahîler, Türk tarihinde önemli ekonomik ve sosyal görevler üstlenmişler ve bu görevlerini Türk Devletleri'nin ihtiyaç duyduğu devlet ve toplum hayatına başarı ile sunmuşlardır. 14. yüzyılda da bu önemli rollerini devam ettiren Ahîler tasavvufî roller de üstlenmişlerdir. Ahîlik Teşkilatı bu yönüyle Türk Beylikleri Dönemi için siyasi bir güçten çok dönemin sosyo-kültürel yaşamına katkı sağlayan bir kurum olarak görülmüştür. 14. yüzyılda Ahîler Türk Beylikleri'ni ile ilişkileriyle ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş safhalarındaki rolleri ile dönemin en dikkat çekici gruplarından biri olmuştur. Bu yüzyılda kaynak sınırlılığına bağlı olarak Ahîler tarihi kaynakların dışında popüler eserlere de konu olmuşlar, menkabevî yönleriyle dikkat çekmişlerdir. 14. yüzyılda Selçuklu mirası olarak Türk Beylikleri ve Osmanlı Devleti'nin idari ve sosyo-kültürel yaşamına sunduğu katkılarının önemi bilinen Ahîler; menâkıbname, vilayetname, seyahatname ve fütüvvetname gibi eserlere konu olmuşlardır. Çalışmamızda bu eserler değerlendirilerek Ahîlerin hem tarih literatüründe hem de popüler kaynaklarda ve halk muhayyilesinde yer alışlarını hakikat ve efsane arasındaki sınırlılıklar bakımından ele almak bu yazının amacını teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahîler, Türk Beylikleri, Tasavvuf, Siyaset, Toplum.

Revisiting the Political, Social and Cultural Relationships of the Ahis in the 14th Century Anatolia in the Context of Truth and Myth

Abstract

Ahis have undertaken important economic and social duties in Turkish history and have successfully presented these duties to the state and social life needed by the Turkish States. Ahis, who continued their important role in the 14th century, also took on Sufi roles. In this respect, the Ahism Organization was seen as an institution that contributed to the socio-cultural life of the period rather than a political power for the Turkish Principalities Period. In the 14th century, the Ahis became one of the most remarkable groups of the period with their relations with the Turkish Principalities and their role in the founding stages of the Ottoman Empire. In this century, due to resource limitations, Ahis have been the subject of popular works in addition to historical sources and have attracted attention with their legendary aspects. Ahis, who are known for their contribution to the administrative and socio-cultural life of the Turkish Principalities and the Ottoman Empire as a Seljuk heritage in the 14th century; They have been the subject of works such as Menâkıbname, vilayetname, travelogue and futuvenname. In our study, the purpose of this article will be to evaluate these works and to discuss the place of the Ahis in

ⁱ Bu makale, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırlanan "Anadolu Selçuklu Devleti'nden Osmanlı Devleti'ne Hakikat ve Efsane Arasında Ahîler (13.-16. Yüzyıllar)" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ⁱⁱ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: hbtazecan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9895-4336.

ⁱⁱⁱ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, e-posta: ademir38@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3272-775X.

both historical literature, popular sources and public imagination in terms of the limitations between truth and legend.

Keywords: *Ahis, Turkish Principalities, Sufism, Politics, Society.*

Extended Abstract

Ahi organization, in Turkish history, represented a systematic economic life and social order. Rooted in Anatolia's political environment as a blend of morality, art, and hospitality, Akhi organization spread rapidly and primarily accelerated the transition of Anatolian Turks from a nomadic to a sedentary lifestyle. Most importantly, it facilitated the participation of Turks in the arts and commerce, previously dominated by non-Muslim locals, thereby establishing an effective organization in these fields. Under the leadership of Ahi Evran, the Ahis defined the moral codes of this institution, drawing inspiration from futuuvetnames – texts outlining the principles of being a good person, prevalent in Islamic lands.

The Ahis did not engage in their communal activities solely for Sufi purposes. Ahi lodges demonstrated the significance of the worldly aspects of the Ahis' communal endeavors. This revealed that Akhi organization was a multifaceted organization, far more complex than merely a dervish order.

The initiation of the Anatolian Seljuk sultan, Izzeddin Keykavus, into the futuuvet organization was significant for the Ahis. This futuuvetname was compiled by Suhrawardi and its influence persisted in Anatolia until the first half of the 14th century. Ahi organization and the futuuvet organization were rapidly adopted in Anatolia and, under Alaaddin Keykubad, Ahi community became fully organized throughout the region. In Seljuk Turkey, the Ahis controlled both commerce and security in major cities. Ahi leaders, whose importance and respect grew within all segments of society, began to rise to prominence.

During the Seljuk period, the Ahis played a significant role not only in society but also in the palace. The sultans' trust in the Ahis grew to such an extent that they were appointed as a unique form of palace guard.

The period of the Principalities was a crucial phase in the conquest and Islamization of Anatolia. The Turkish Beyliks established in Anatolia during this period facilitated the conquest of Anatolian cities and towns that had not been conquered earlier, as well as the reconquest of Anatolian lands that had been lost to the Seljuks. The Ahis were among the most important figures contributing to the development of craftsmanship and social life during these conquests. The Ahis, who were settled throughout Anatolia, were present wherever the Turkmens lived. The Ahis were the first people to be thought of when it came to hosting foreigners who came to their cities, providing them with food and lodging, and protecting them from bandits and robbers.

It is known that the Ahis, even within the Turkish Principalities, had excellent armed organizations similar to military formations. It is also observed that a significant portion of those who participated in battles alongside the Ahis were Alp Erens and volunteers who came for Ghazis together with the army. The political and social relations of the Ahis in each principality during the period of the Principalities were not unique to all Ahis. As observed particularly during the periods when Mongol authority collapsed, they became close to some Turkmen beys and struggled with others. Events that developed within the framework of the political actions of the period of the Principalities also indicate the strength of the Ahis.

The vast majority of the Turkish beyliks began to lose their former power in the first half of the 14th century. When their areas of expansion were exhausted, the power of these principalities also diminished. Even large beyliks such as the Karamanids or Germiyans had lost their power over time. The only border principality that succeeded in the political environment of the 14th century was the Ottomans.

With its solid foundations, the Ottoman State advanced towards the shores of the Marmara Sea during the time of Osman Ghazi. It attracted more attention by liquidating Byzantine dominance in Anatolia. Osman Ghazi's rapid advance against the Byzantines and his victories revived the spirit of Ghazi in Anatolia. Ghazis, sheikhs, Turkmen fathers, and dervishes from Anatolia and other Islamic lands gathered around him and strengthened the jihad. From the very beginning, Osman Ghazi had started working with religious figures such as Sheikh Edebali and Dursun Fakih in the upper structure of the state. The Ahis, on the other hand, took over the structure called the middle structure, which was represented by the artisans. The Ahi organization successfully continued its social

and economic life in Anatolia and rendered great services in the establishment of the Ottoman State. The Ottomans benefited from the Ahis in organizing social life while conducting Ghazi operations and conquests.

Each Ottoman ruler of the 14th century was closely related to the Ahi communities, which occupied a very central place in the social, economic, and religious environment of the time and dominated the towns in Anatolia regardless of the boundaries of the states. The relations between the merchants and artisans, who constituted the most important group in the entire Ottoman State, were also managed through the Ahis. Since some artisan communities had Christian members, the institutional order was regulated through the Ahis. Because the Ahis had established both a legal order and a pluralistic social order in society. The Ahis also constituted an important element within society as a soldier always ready for war within the military definition. The Ahis had a great influence on the establishment of military systems. The Ahis played an extraordinary role in the economic and political life of Anatolia in the 14th century. Their success was largely due to their actions based on the concept of futuvcet. The Ahis participated in political life in their own way during times of chaos. When the Ahis encountered a talented statesman and leader, their success reached its peak. As in the Anatolian Seljuk period, the Ahis' large masses continued to practice their professions and remain active in economic life during the periods of the Principalities and the Ottomans.

Giriş

Anadolu'da, Türkiye Selçuklu idaresi ile yerleşik bir düzen kurulmuş ve gelişen şehirlerde imar faaliyetleriyle yeni bir fiziki görünüm hâkim olmaya başlamıştı. Selçuklu idaresi, sadece şehirlerin düzeni ile ilgilenmemiş konargöçer durumdaki grupları da bu yapılanmaya dahil ederek onları toplumla uyumlu hale getirecek planlı bir iktisadi ve sosyal sistem kurmuştu. Benzer şekilde askeri yapılanmada da aynı amaç hedeflenmiş ve bu planlamanın idari ve toplumsal düzende olması önemsenmişti (Emecen, 2016, s. 18). Ahîlik, Anadolu'nun bu siyasi ortamında ahlak, sanat ve konukseverliğin bir bileşimi olarak kökleşip yayılmış ve öncelikle Anadolu Türklerinin göçebe hayattan yerleşik hayata geçişini hızlandırmıştır. Bu ortamda Ahî Evren liderliğinde Ahîler, Ahîlik Teşkilatı'nı İslam ülkelerinde bilinen ve teorik olarak iyi insan olma kurallarını kapsayan fütüvvetnâmeler rehberliğinde Anadolu'da kurup teşkilatlandırmışlardır. Ahîler sadece kendi aralarında bağları güçlendirmekle kalmayıp Türk esnaf ve sanatkârlar arasında da sıkı bir iş birliği, karşılıklı yardım ilişkileri kurmuşlar ve rehber edindikleri fütüvvetnâmeler ışığında tasavvufî ilkelere bağlı kalarak iyi ahlak kurallarını topluma yayma başarısını göstermişlerdir (Çağatay, 1982, s. 425).

Fütüvvet Teşkilatı'nın tasavvufî ilkelerini benimseyen Ahîler sadece bir esnaf teşkilâtından ibaret değildi. Bu durum Ahîlerin yalnızca şehirlerde etkin olduğu algısını oluşturmaktaydı. Fakat Ahîler köylerde ve uç bölgelerinde de o kadar yaygındı ki toplantı mahalleri ve zaviyelerinin sayısı çok fazlaydı. Fütüvvet Teşkilâtı, Anadolu'da birtakım büyük devlet ricalinin, kadıların, müderrislerin, muhtelif tarikatlara mensup şeyhlerin, büyük tacirlerin de katılımıyla sosyal anlamda büyük bir üne kavuştu. Şehirlerdeki esnaf da teşkilata dahil olmaya başladılar. Özellikle büyük şehirlerde genç esnaf çıraklarının katılımının da yoğun olduğu görülüyordu. Bu teşkilata dahil olanlarının sayısının fazla olması teşkilâtın içtimaî kıymetinin ne kadar yükseldiğini göstermekteydi. Bu grupların katılımı ile fütüvvet prensipleri Anadolu'da kuvvetlenmiş ve esnaf teşkilatının da girmesi ile bu teşkilâtın fütüvvet kadrosu yeniden tanzim edilmişti (Köprülü, 1991, s. 63-64). Ahîler, manevi dünyalarını belirli dinsel ilkelere göre sürdürürken meslek gruplarına girmiş ve cemaatin önde gelen kişileri olmuşlardı (Blake, 2000, s. 220).

Ahîler, XIII. yüzyılın sonlarına doğru Türk Beylikleri Dönemi'nde ve Moğol baskısının daha fazla hissedildiği dönemlerde sadece ekonomik faaliyetler içinde gösterilmişlerdir. Fakat bu faaliyetlerinin yanı sıra onlar tasavvuf hayatında da varlıklarını yeterince hissettirmişlerdir. Koşulların zor olduğu bu dönemde Anadolu'nun şehirlerinde ve kırsal bölgelerinde yaşayan Türkmenler için manevi bir ortamın varlığı vazgeçilmez bir ihtiyaçtı. Türkmenler çareyi Moğol korkusu sebebiyle daha önce batıya göç eden ve Selçuklu-Bizans sınırlarına daha önce gelmiş olan Türkmenlere katılmakta buldular. Doğu ve Orta Anadolu yaylalarında kalabalık gruplar halinde yaşayan bu Türkmen boyları için batıya gitmekten başka bir yol kalmamıştı. Böylece, Batı Anadolu'daki uç beyleri, sonu gelmeyen bu göç hareketleri neticesinde hem daha fazla kalabalıklaşıyor hem de kuvvetleniyordu. Uç bölgelerine gelen bu göçebe Türkmenler sadece çaresizce hareket halinde olan bir grubu

içermiyordu. Bunlar arasında Orta ve Doğu Anadolu'da yerleşik olarak yaşayan tüccar ve esnaf grupları ile sanatkâr ve çiftçilerin bir kısmı da batıya göç ederek oradaki şehir, kasaba ve köylere yerleşiyorlardı. Böylece Batı Anadolu'daki Türkmen Beylikleri'nin sosyal yapısı değişikliğe uğrarken iktisadi yapısı da teşekkül ediyordu. İktisadi göçler beraberinde bir organizasyonu zorunlu kılıyordu. Orta Anadolu'daki bu tüccar, sanatkâr ve esnaf gruplarının Batı Anadolu uç bölgelerine giderek faaliyet göstermelerinde gerekli iktisadi ve siyasi koşulları Ahîler sağlıyordu. Bu durum ise Ahîlerin sadece bu yönüyle hafızalarda yer etmelerine neden olmuştur. Fakat onlar aynı zamanda Türk toplum hayatının manevi yönleri ile dini organizasyonu sağlayan kişilerdi. (Kesik, s. 33).

1-Anadolu'da Fütüvvet

Fütüvvet, Sühreverdi'ye göre Allah ve elçisinin beğendiği hasletleri içermektedir. Bunlar şeriat, tarikat, hakikat ve marifetti. Nitekim bir kimse fütüvvete şu dört yola giderek ulaşırdı. Bir yol Bağdat'tan Mekke'ye gider, bir yol Şam'a, bir yol Azerbaycan'a giderdi. Fütüvvetin varış noktalarından diğeri ise Anadolu'ydu (Sühreverdi, 2023, s.37). Bu nedenle Anadolu Selçuklu sultanı İzzettin Keykavus'un Sinop fethinden sonra alimlerin şeyhi, dünyanın göz bebeği olarak zikredilen Mecdüddin İshak'ı, çok sayıda mücevher ve değerli hediyelerle büyük zaferin müjdesini vermek için halifeye gönderdi ve halifeden bir fütüvvet şalvarı istedi. Mecdüddin İshak, hilafet yurdunda büyük bir izzet ve ikramla karşılanmış, saygı ve sevgi görmüştür. Müminlerin emri halife, mürüvvet kemeri ile doğruluk şalvarını ve fütüvvet mektubunu sultana göndermiştir. Böylece fütüvvet ile körelmiş kılıçlar yeniden bilenecek, bulandırılan kaynaklar ve çeşmeler yeniden durulacaktı. Bu dilek ve arzularla fütüvvetnâme Mecdüddin İshak'a teslim edildi. Onunla Şahlarşahu 2. İzzettin bu şerefli teşkilata resmen katılmış oluyordu. Bu fütüvvetnâme 608 yılının Ramazan ayında Şubat 1212'de yazılmıştı. Bütün bunların yanında halife, sultana sevdiği kıymetli bir imam, özenle dikilmiş bir derviş cübbesi, Rum ülkelerine şeriat hükümleri yaymayı tavsiye eden bir saltanat menşuru vermişti (İbn Bibi, 2020, s. 182-186).

Sühreverdi tarafından düzenlenen bu fütüvvetnâmenin etkisi, Anadolu'da 14. yüzyılın ilk yarısına kadar sürmüştür. Bu etkide Sühreverdi'nin Anadolu'da tasavvufun oldukça yaygın olduğunu bilmesinin de etkisi vardır (Anadol, 1991, s. 20). Çünkü tasavvuf, Sufiler tarafından ilk Müslümanların ve İslam ümmetinin büyük şahsiyetlerinin yani sahabelerin ve sonraki kuşakların takip ettikleri hak ve hakikat yolu olarak kabul ediliyordu. Bu yol sürekli olarak takvaya ve Allah'a tam anlamıyla bağlanmaya, bu dünyanın boş heveslerinden ve süslerinden vazgeçmeye, insanların çoğunun aradığı zevklerden, zenginliklerden, nam ve şandan kaçınmaya, dünyevilikten uzaklaşıp kendini ibadete vererek dürüstçe yaşamaya dayanıyordu (İbn Haldun, 2022, s. 711).

Ahîlerin Anadolu topraklarında tasavvufi ilkeleri saray fütüvveti ile sınırlı kalmamış ve Anadolu'da yazılan fütüvvetnameler toplumda düşünsel bir boyut oluşturmuştu. Anadolu'da Ahî silsilesinde verilen mertebelerden birisinin bulunması bu etkiye büyük katkı sağlamaktaydı. Fütüvvet ehli için Hazreti Peygamber'in dua etmesinden sonra Hazreti Ali'ye

fütüvvet libası giydirilmişti. Böylece Hazreti Resul, Ali'yi hilafet seccadesine geçirmişti. Hz. Ali on yedi rekât namaz kılmak suretiyle gelenek üzerine ashabtan on yedi kişinin belini bağlamıştı. Fütüvvet erbabından olan ve Hz. Muhammet'in hakkında havz-ı kevserden ilk içirilecek kişi dediği Süheyb-i Rumi Hazreti Ali'nin şakirdiydi ve altıncı kuşakta da Ahîlerin silsilesinde yer almaktaydı ve kabri Sivas'taydı (Razavi, 2023, s. 74-76). Böylece fütüvvetin ulaştığı yollardan biri olan "Diyar-ı Rum" Anadolu Selçuklu Devleti ve Türk Beylikleri'nin ardından 14. yüzyılda Osmanlıların da yeni düzen ile belli bir nizam uygulayarak kendi hakimiyetlerini kurmayı başardıkları topraklardı. Başka bir deyişle Rumî bir Türk olmak aynı zamanda İslam medeniyetinin zuhur etmekte olan yeni bölgesel düzenine aidiyet katmak anlamına geliyordu (Kafadar, 2021, s. 24). Anadolu'da 14. asırda Ahîlik fütüvvetnâmelerinin öğretilerinin hayata tatbikine dair en güzel verileri, tahminen 1330'da Anadolu'ya seyahat eden ve memleketin bütün şehirlerinde Ahîlere misafir olan Faslı Seyyah İbni Batuta Tancî'den öğreniyoruz. Batuta, mahalli birliklerin reisi olarak nitelendirdiği Ahîlerin sahip oldukları siyasi rollerinin yanı sıra tasavvuf ve toplum hayatındaki rolleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. (Taeschner, 1953-1954, s. 20).

Anadolu'da Beylikler Dönemi, Anadolu'nun fethi ve İslamlaşmasını sağlayan önemli süreçlerden biridir. Bu dönemde Anadolu'da kurulan Türkmen Beylikleri sayesinde Selçuklular zamanında fethedilemeyen Anadolu şehir ve kasabalarının fethi sağlanmış ayrıca Selçuklular tarafından fethedildiği halde sonradan elden çıkmış Anadolu topraklarının yeniden fethi de gerçekleşmiştir. Fetihlerle birlikte imar faaliyetleri hız kazanmış ve çok sayıda medrese, cami, mescit, çeşme, köprü vs. sosyal yapılar inşa edilmiştir. Beylikler Dönemi, Türk denizciliğinin de başladığı önemli bir dönem olmuştur. Bu dönemde deniz ticaretinde büyük gelişmeler yaşanmış ve denizci Türk beyliklerinin faaliyetleri iktisadi hayatta önemli bir boşluğu doldurmuştur. Ahîler bu sosyal dinamizmde zanaatın ve sosyal hayatın gelişmesine katkıda bulunan en önemli aktörlerden biri olmuşlardır (Kesik, s. 36). Anadolu'nun her yerinde yerleşmiş olan Ahîler Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktaydılar. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama; onları eşkiyanın ve vurguncuların elinden kurtarma veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme gibi konularda Ahîler ilk akla gelen isimdi (İbn Batuta, 2024, s. 275). Bu faaliyetleri ile Ahîler dünyevi nitelikleri ile karşımıza çıkarken aslında Ahî olmanın gerekliklerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Ahî olmanın sorumlulukları sadece maddi yönü olan bir gereklilikten değil manevi yönü olan ilkelerden neşet etmişti. Bu nedenle doğru davranış esasları yerine getirilmeliydi ve bunlardan ilki cömertlikti. Ahînin iki dünyada canı gönülden cömert olması gerekiyordu. Yani dünyada cömertlik yaptığında ahirette de cömert oluyordu. Nitekim Maun Suresi, 107:3 ayetinde yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimselerin eleştirilmesi Ahînin iki dünyada da cömert ve yardımsever olmasını gerektiriyordu (Burgazi, 2023, s. 78).

Ahîlerin Türk Beylikleri döneminde her bir beylikteki özellikle tasavvufi ve sosyal ilişkileri Ahîlerin bütününe has bir durum değildi. Özellikle Moğol otoritesinin çöktüğü dönemlerde gözlemlendiği üzere, Türkmen beyleriyle yakınlaşmaları çoğu zaman geçici bir

durumdu. Fakat Ahîlerin bütünü için siyasi eylemler içinde olduğu yorumu yapılamazdı. Ahîlerden bir grup evlenmeksizin derviş hayatı sürdürürken azla yetinir, kendi varlıklarının bir bölümünü yoksullara ve yabancılara verirdi. Hatta bu “maneviyatçı” Ahîler, zaman zaman birliğin üye sayısının çok fazla artmasından memnuniyetsizlik bile duyarlardı. Çünkü sayının fazlalığı onlar için şehirlerde herkesin Ahî kesilmesi ve Ahîliğin standartlarının düşmesi anlamına geliyordu. Anadolu Selçuklu Dönemi'nde olduğu gibi Beylikler Dönemi'nde de Ahîlerin geniş kitlesi mesleklerini icraya devam edenlerdi. Ahîlerin Türk meslek hayatına yaptığı katkı daha sonra kurulan loncalarda mutlaka bir Ahî geleneğini miras bırakmıştı. Hatta tarikatın büyük pirllerinden birinin lakabı Ahî Dede idi ve lonca başkanının adı da Ahî Baba olarak kalmıştı (Werner, 2019, s. 104-105).

2- Beylikler Dönemi Tasavvuf Hayatı ve Ahîler

Türk Beylikleri Tarihi, Türkmenlerin Moğol istilası önünden Anadolu'ya kaçması ve istilacılara düşman olan beyliklerin onlara karşı mücadele etmeleriyle başlamaktadır. Diğer taraftan Türkmenlerin istiklal kazanma ihtirasları da tabiatıyla rol oynamıştı. Bu Türkmenler arasında en kuvvetlilerini Denizli, Lâdik, Honoz ve Dalaman havalisinde yurt ve beylik kuran göçebeler teşkil ediyordu. Başlarında kahraman ve uç gazisi sıfatlarını taşıyan Mehmet Bey, kardeşi İlyas Bey, damadı Ali Bey, Sevinç ve Salur Beyler vardı. Moğol istilaları sonrasında Denizli bölgesi artık uç Türkmenlerin eski bir yurdu olmuştu. Burada Mehmet Bey idaresinde bulunan bu göçebelerin çoğu Moğol istilasından kaçanlar olup bunlar Dalaman çayına kadar sahilleri fethetmiş ve kuvvetli bir beylik kurmuşlardı. Mehmet Bey'in idaresinde bulunan bu Türkmenlerin Anadolu'da ilk ve kudretli beylik kurdukları görülmektedir. Mehmet Bey'in bu Türkmenlere kırmızı külahlarını değiştirip Ahîlere ait olduğu bilinen akbörk (ak külah) giydirmesi bize Ahîlerle bağlantısı olduğu izlenimini vermektedir (Turan, 2023, s. 531-533).

Eflaki ise bize Mehmet Bey'in sadece Ahîlerle ilgili anlatılarla ilişkilendirilmediğini ifade etmektedir. Mehmet Bey'in tasavvufî hayatı Mevleviler ile münasebetlerinde Lâdik şehrinde Arif Çelebi ile karşılaşmasında görülmektedir. Şehrin uluları iradet getirip Arif Çelebi'nin müridi olduklarında Mehmet Bey büyüklük taslayarak reddetmiş ve mürit olmamıştır. Saygın ve sivrilmiş olan bu emirzade dostlarının ısrarı ile Mevlevilerin keramet göstermesi şartıyla mürit olmayı kabul etmiştir. Eflaki'ye göre Mehmet Bey bunun sonucunda Çelebi hazretlerinin müridi olmuştur (Eflaki, 2020, s.672-673). İbn Batuta seyahatnamesinde Denizli Beyliği'nin tarihi anlatılarına gözlemleri ile daha somut kabul edilecek bilgiler sunmuştur. Mehmet Bey'in ölümünden sonra Denizli (Lâdik) hükümdarı Yınanç'ı Anadolu'nun ileri gelen beylerinden biri olarak tarif etmiştir. Ve en önemlisi Lâdik'teki zanaat erbabının Ahî yiğitleri olduğunu ve bu meslekler gruplarının önemine atıf yaparak onların kendilerine ait bayraklar taşıdığı bilgisini vermiştir. Ahîler aynı zamanda tepeden tırnağa silahlı ve ihtişamlı kuşanan kişiler olarak anlatılmıştır (İbn Batuta, 2024, s. 280-281). Burada bulunan bir fakihin Batuta ile Yınanç Bey'in oğlu Murad Bey ile arasında tercümanlık yapması (İbn Batuta, 2024, s.280), fütüvvet sahibi kimsenin yabancı dil bilmeye ihtiyaç duyması ve o yabancı dili bilip anlamasının ona pek çok fayda sağladığını göstermekteydi. Fütüvvet ehli

Arapça, Farsça, Türkçe, Acemce, Yunanca, Hintçe gibi çeşitli dillerin sözcüklerini öğrenmeye çalışmalıydı. Çünkü bu fütüvvet ehlinde beğenilen bir hünerdi (Sühreverdi, 2023, s.106).

Türk Beylikleri içinde önemi bakımından zikredilmesi gereken en önemli beylik Karamanoğulları'dır. Karamanoğulları hem faaliyetleri hem siyasi karışıklıktaki rolleri ile döneme damgasını vurmuşlardı. 1291 yılı Temmuz sonlarında Argun Han'dan sonra Aladağ'da tahta çıkarılan Geyhatu, Anadolu'da yaylak ve kışlaklarda hayatını eğlence, içki ve şehvetle geçirmiş; memleket meselelerine ve halkın şikayetlerine tamamıyla sessiz kalmıştı. Geyhatu'nun hanlık makamına geçerek 1295 yılında Anadolu'dan ayrılması, Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöktüğü ve Moğol idaresinin bulunduğu memlekette bir boşluk dönemi idi. Bu boşluğu ilk dolduran beylik ise Karamanoğullarıydı. Türkmenlerle birlik olan Karamanoğulları Konya'ya yürümüşlerdi. Başkent tahtında bulunan Sultan Mesut'un Kayseri'ye gitmesi ile payitaht boş kalmıştı. Karamanoğulları'nın karşısında Konya kuşatmasında bu boşluğu onlara karşı ciddi bir şehir savunması yapan şehir Ahîleri doldurmuştu (Turan, 2023, s. 618-620). Karamanoğulları sadece Konya üzerinde mücadele etmiyordu. Orduları kalabalık ve savaşçı olan bu beylik Ermenilerle ve gayrimüslimlerle de sürekli savaşmıştı (El-Ömeri, 2019, s. 148,170).

Karamanoğullarının Konya, Karaman ve Larende bölgesinde güçlü oldukları bilinmektedir. Bu bölgelerde manevi yönden güç sahibi Ahîlerin olduğunu bilmekteyiz. Fakat Ahîlerin tamamının aynı manevi güçte olmadığı düşüncesi bu bölgelerde açığa çıkan bir gözlem olarak yansıtılmıştır. Bu kişilerden biri Larende şehrine gelen ve Ulu Çelebi döneminde Eflaki'nin kendisinden övgü ile söz ettiği Kalemi'nin oğlu Ahî Muhammed Bey'dir. Çelebi Hazretleri Anadolu'ya ulaştığında Ahî Muhammed Bey dışında bütün büyükler ve emirzadeler yanına gelip ona mürit olmuşlardır. Ahî Muhammed Bey; o zamanlar üzerinde bir abası yani cübbesi, altında atı olan bir delikanlıydı ve veliler dünyasına uzaktı. Ama arkadaşları arasında her tarafa koşup çeviklik gösterip hizmetlerde bulunuyordu. Çelebi Hazretleri ona etrafındaki büyük bir kalabalıkla birlikte ihlas kemerini beline bağlayıp bu kavmin başı olmasını, bir zaviye yapmasını ve hizmetlerde bulunmasını buyurmuştu. Böylece Karamanoğulları dönemine uzanan Ahî güçlerinin tasavvufî ve toplumsal gücü Mevleviler vasıtasıyla Ahî Muhammed Bey ile kuvvet ve inayet bulmuştu (Eflaki, 2020, s. 687).

Eflaki'nin Karamanoğlu topraklarındaki Ahîler ve Mevleviler ekseninde topluma yansıttığı ilişkiler 14. yüzyılda Karamanoğlu tahtına geçen Yahşi Bey döneminde devam etmeyecektir. Ahîlerin bu dönemde Konya savunmasında yer aldıkları görülmüştür ve Yahşi Bey, Konya'da Ahî Mustafa'yı öldürmek suretiyle şehri ele geçirmiştir (Sümer, 2001). Konya'ya egemen olan Yahşi Bey hemen şehirde imar faaliyetlerine girişmiştir. Bu dönemde Karamanoğullarının tekrar Ahîler ve Mevleviler ile yakın ilişkiler içine girdiği görülmektedir. Ama Konya'nın Karamanoğulları'nın eline geçmesi Anadolu'daki İlhanlı hakimiyeti için kabul edilemez bir durumdu. Bu nedenle İlhanlılar hem Konya'yı kurtarmak hem de Anadolu'da etkisini yitirmeye başlayan Moğol egemenliğini yeniden hissettirmek amacıyla 1314 yılında Emir Çoban'ı Anadolu'ya gönderdiler. Karamanoğulları dışında kalan tüm Anadolu beyleri Moğollar'dan gelebilecek tehlikeden çekinerek Emir Çoban'ı karşılamak amacıyla gittiler.

Fakat bu karşılıma gelmeyen ve kendisine itaat etmeyen Karamanoğlu Yahşi Bey'i cezalandırmak isteyen Emir Çoban, Konya üzerine yürümek suretiyle şehre hâkim olmuştu. Daha sonra Larende'ye hareket eden Emir Çoban etrafı yağmaladıktan sonra oğlu Timurtaş'ı bölgede bırakıp geriye döndü ve bu bölgeler için maddi ve manevi kaos hüküm sürmüştü (Kesik, s. 73-74).

Eşrefoğlu Süleyman Bey, 1284 tarihlerinde Selçuk şehzadeleri arasındaki mücadelelerde mühim rol oynayan Selçuklu beylerinden biriydi. Oğlu Mehmed Bey, babasının kendisine devrettiği hükümeti elinde tutmaya muvaffak olduğu gibi hududunu genişleterek Akşehir ve Bolvadin taraflarını da ele geçirdi. Fakat yerine geçen oğlu İkinci Süleyman Bey'in hükümeti, Anadolu beyliklerini ortadan kaldırmaya başlayan İlhanlıların Anadolu valisi Timurtaş'ın kuvvetli zamanına tesadüf ettiğinden 1325'te Beyşehir 'i elde eden Timurtaş, esir ettiği Süleyman Bey'i öldürmek suretiyle Eşrefoğulları hükümetine son vermişti (Uzunçarşılı, 1937, s. 13).

Eşrefoğulları döneminde toplumun en önemli isimleri olarak karşımıza Ahîler çıkmaktadır. Bunlardan birisi Ahîlerin Sultanı unvanı ile anılan Ahî Musa idi. Eşrefoğulları'nın hüküm sürdüğü dönemlerde Akşehir'de tasavvuf hayatına büyük bir teveccühün olduğu görülmektedir. Tasavvuf erbabı Akşehir'de o kadar faaldi ki burada sufiler için büyük bir külfete giriyorlar ve toplantı düzenliyorlardı (Eflaki, 2020, s. 684). Ama bu dönemde, bu tasavvuf ortamına olan ilgi dönemin yöneticileri tarafından bazen onaylanmıyordu. Bu dönemde Eşrefoğlu Hoca Kamereddin Naib, Akşehir'i emri altında tutmaktaydı ve dervişlere inancı yoktu. Fakat zamanla o da bu tavrını değiştirmek suretiyle Ulu Arif Çelebi'ye mürit olmuştu (Eflaki, 2020, s. 654). İsmi zikredilen yöneticinin aksine Ahîlerin ya da en azından onları yönetenlerin tasavvuf düşüncesi olduğu bir gerçektir. Çünkü onların tasavvufi ve ritüel bakış açıları fütüvetnamelerde ortaya çıkmıştı. Tasavvuf hayatına artan ilgi de Anadolu'da fütüvetnamelerin sayılarının gittikçe çoğalması ile somutlaşmıştı. Tasavvufi hayatının devrin ortamında önemli bir rolü olduğu gerçektir fakat siyasi ve toplumsal ilişkilerde Ahîler Selçuklu sultanları gibi Karamanoğullarını büyük bir tehdit olarak görmüşler ve Karamanoğullarına karşı Eşrefoğulları ile ittifak kurmaya çalışmışlardır. Ama Eşrefoğullarının savaşlarda talihinin yaver gitmediği bir dönemde Konya'da bazı Ahîlere karşı kanlı olaylarla sonuçlanan eylemleri tepkiler oluşturmuştu. (Cahen, Anadolu Selçuklu Devleti, 2022, s. 364).

Germiyanogulları Beyliği 1283'ten itibaren Kütahya, Lâdik (Denizli) taraflarında kuvvetli nüfuzları ile görülmüştür. Kütahya'ya ne zaman yerleştikleri bilinmeyen Germiyan ailesi 1286'dan itibaren bağlı buldukları Selçuklularla mücadele içinde olmuşlardır. Bu mücadelelerde bazen kazandıkları bazen de kaybettikleri görülmektedir. Germiyanlılardan ilk defa hükümdar olarak gördüğümüz Germiyan beyi daha evvel Selçuk Devleti beylerinden olan Alişiroğlu Yakub'tu. 14. asrın ilk yarısındaki Anadolu vaziyetine dair elimizdeki kaynaklardan biri olan El Ömerî'nin *Mesalikül'ebzar* isimindeki mühim eseri, Germiyanogulları'nın bu devirdeki kuvvetinden uzun uzadıya bahsetmekte ve Bizans

imparatorunun bu hükümete her sene yüz bin altın ile kıymetli hediyeler verdiğini yazmaktadır (Uzunçarşılı, 1937, s. 9-10).

Türk Beylikleri'nin en büyüğü olan Germiyanogulları'nın özellikleri (El-Ömeri, 2019, s. 157) veliler aleminden uzak olmasıyla ifade edilir (Eflaki, 2020, s.676). Fakat Germiyanogulları topraklarında özellikle Kütahya'da yer alan Ahîlerin önemi kitabeler vasıtasıyla bilinmektedir. (Uzunçarşılı, 1932, s.87). Bu beylik tarihi kaynaklara rağmen Ahîlerin değil Bektaşî anlatılarının en önemli tasavvufî metni olan Hacı Bektaş Veli'nin Velayetnamesi'nde kendisine yer bulmuştur. Hacı Bektaş Veli'nin ölümünden sonra Germiyan Bey'i, Hacım Sultan'a yurt bulması için izin veren hükümdardır. Hacım Sultan, Germiyan Bey'in emriyle Uşak taraflarında Susuz adlı bir yere yerleşmiştir (Hacı Bektaş Veli, 2020, s.365-367). Ama İbn Batuta söz konusu bilgiyi satırlarında tamamen reddedecek bir şekilde Germiyanogulları'nın Türkmenlerin yerleşik olduğu sahalarda yol kestiklerinden bu yüzden yolların güvenli olmadığından bahseder (İbn Batuta 2024, s. 171).

Hamidoğulları Beyliği Eğirdir, Yalvaç, Antalya'da hükmetmiştir. Bu beyliğin kurucusu Antalya Beyi Yunus'un kardeşi Dünder'dir. Bu beyliğin şehirleri az, köyleri çok ve mesafeleri uzundur. Söylendiğine göre dokuz şehri, on beş karesi, on beş bin süvarisi bir o kadar da yaya savaşçısı vardı. Ülkenin beyi süvari ve yaya savaşçıları sürekli denetler, savaş hazırlıklarını sürdürür, etkinlik alanlarını genişletirdi (El- Ömeri, 2019, s.162). İbn Batuta, Antalya sultanı Yunus Bey'i sarayında ziyaret etmiştir. Buradan ayrıldıktan sonra Burdur'a hareket ettiğini ve Burdur'un etrafının çaylar ve bahçelerle çevrili ufak bir şehir olduğunu anlatmaktadır. Batuta'nın Burdur ziyareti Ahîlere ait yeknesak anlatıların dışına çıkar. Burada Ahîlerin başka yerlerdeki kadar nüfuzlu olmadığını ve kendisini misafir etmek için etrafında toplanıp yanlarında kalmasını istediği halde yöre Hatibi'nin buna razı olmadığını belirtir ve Ahîlerin ısrarlarına rağmen burada Yöre Hatibi'nin evinde konakladığını vurgular (İbn Batuta, 2024, s. 277).

Hamidoğlu Dünder Bey, hüküm sürdüğü dönemde Anadolu'da önemli bir yere sahipti. Gazan Han'ın vefatından sonra, Timurtaş Bey'in Anadolu'yu zapt etmek ve yağmalamak üzere Anadolu'ya gönderilmesi sonucunda Aydın, Saruhan, Menteşe ve Teke ili beylerinin Hamit oğlu Dünder Bey'i bey edindiğini, mal ve asker verdiğini görmekteyiz (Yazıcızade Ali, 2017, s. 741). Dünder Bey'in ölümünden sonra oğlu İshak Bey ortaya çıkarak babasının hükümetini elde etmiştir. Batuta İshak Bey'in etrafındaki Ahîlerin varlığından bahseder ama ilişkileri hakkında bize ayrıntı vermez. Daha çok beyliğin reisinin dinine ne kadar bağlı olduğunu, hacca gittiğini ve sürekli hafızları dinlediğini vurgular. Hükümdarın yanında fıkıh bilginlerinin, daha ötede ise beyliğin ileri gelen memur ve kumandanlarının oturduğunu söyler (İbn Batuta, 2024, s. 277-278).

Menteşeoğulları'nın kuruluşu ve ilk beylerinin hüküm sürdükleri dönemler kaynak yetersizliği sebebiyle tespit edilememekle birlikte beyliğin kurucusu Menteşe Bey'in seçerisi hakkındaki bilgiler de karışıktır. Menteşe Bey'in ne zaman öldüğü bilinmemekle birlikte bunun 692 (ö. 1293) yılından sonraya rastladığı tahmin edilmektedir. Menteşeoğulları'nın

hâkim olduğu bölge Muğla, Peçin, Milas ve Balat'tan Ege sahillerine kadar uzanmaktadır. Menteşe Bey'den sonra beyliğin başına oğlu Mesud Bey geçmişti (Merçil, Menteşeoğulları, 2004). Eflakî'ye göre; Menteşoğlu Mesut Bey Mevlâna Hanedanı'nın muhiplerindendi. Çelebi Hazretleri maiyetiyle birlikte Menteşoğlu Mesud Bey'in iline ziyarete gitmişti. Mesud Bey toplantı düzenleyip o ilim bilginleri ve şeyhlerini toplayarak Çelebi Hazretlerine sema verdirmişti. Fakat Mesud Bey'in etrafındakilerin hepsi Mevlevilere mensup değillerdi. Onlardan biri beyin şeyhi idi. Ve bu şeyh Türk'tü ve Türklerin hanımının ona büyük saygısı vardı. Bu Türk şeyh içeri girer girmez Çelebi'ye önemsemez bir tavır sergilemişti (Eflakî, 2020, s. 620). Eflakî Mesud'un oğlu Şücaeddin Orhan'ın da Mevlevî müridi olduğunu söylese de (Eflakî, 2020, s. 620-621) İbn Batuta bunu teyit etmemektedir. İbn Batuta Şücaeddin Orhan'ı Milas'ta ziyaret ettiği halde Ahî Ali dergahında kaldığını belirtmektedir. Hükümdarın temiz ahlakı ve zekâsı ile tanındığını, genellikle fakih ve alimlerle bir arada bulunduğunu ve onlara büyük değer verdiğini anlatmaktadır. Orhan Bey'in, tepe üzerinde kurulu bir şehirde yeni bir cuma camii yaptırmaya teşebbüs etmişse de bunu tamamlayamadığını aktarmıştır (İbn Batuta, 2024, s. 279-280).

Orhan Bey'in yerine oğlu İbrâhim geçmiş ve diğer oğlu Hızır ise Çine'yi idare etmişti. Bir Haçlı donanmasının 1344'te Aydınogulları'ndan İzmir'i alması, Menteşeoğulları ile Girit arasındaki ticaretin bir süre kesilmesine sebep olmuştu. Menteşeoğulları Aydınogulları ile birleşerek Girit'e saldırmışlardı. İbrâhim Bey İzmir'e yürümek için Balat'ta savaş hazırlıkları yapmıştı (751/1350). Venedikliler, kendilerine karşı harekete geçmeye hazırlanan İbrâhim Bey'i Balat Limanı'na soktukları donanmayla tehdit edip 1352-1355 yılları arasında yapılan bir antlaşma sonucu Menteşeoğulları'nı silahsızlanmaya zorladı. Buna rağmen ticarî ve diplomatik münasebetler kesilmedi. İbrâhim Bey muhtemelen 756 (ö.1355) yılı civarında vefat etti. Onun ölümünden sonra oğullarından Mûsâ Bey Peçin, Balat ve Milas; Mehmed Bey Muğla ve Çine, Ahmed Gazi Bey güneyde Makri ve Marmaris bölgesinde hüküm sürmeye başladı (Merçil, Menteşeoğulları, 2004).

Musa Bey'den itibaren sistematik olarak ilme ve kültüre büyük önem vermeye başlayan Menteşeoğulları Balat'tan Fethiye'ye kadar uzanan geniş bir alanda pek çok cami, tekke ve medrese yaptırmışlardı. Buralarda canlı bir tasavvufî hayatın olduğu biliniyor ve pek çok alim ve mutasavvıf himaye ediliyordu. Menteşeoğulları'nda Ahîler çok önemli bir yer teşkil etmekteydi. Menteşoğlu İbrahim Bey Ahî olmasının yanı sıra büyük bir gaziydi ve 1355 yılında Venediklilerle savaştığı ve 1360'tan önce vefat ettiği tahmin edilmekteydi. Menteşoğlu İbrahim Bey'in üç oğlundan biri olan ve "Sultanü's sevahîl" unvanıyla bilinen Ahmed Gazi, önemli bir yerleşim yeri olan Eski Çine'de büyük ve görkemli bir külliye yaptırmıştı. Menteşeoğulları zamanında faaliyete geçen bu külliye kısa bir süre içinde medrese ve mescit özelliklerinden sıyrılarak bir Ahî zaviyesine dönüşmüştü. Bunda Ahmed Gazi'nin babası İbrahim Bey'in beyliğinin yanında bir Ahî Babası olmasının da büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Yine Eski Çine'de bulunan ve dönemin önemli Ahî Ocakları'ndan olan Ahî Bayram Zaviyesi, Aydın vilayeti sınırları içerisinde zikredilen Ahî zaviyeleri içinde önemli bir yere sahiptir. Ahî Bayram Zaviyesi, dönemin önemli bir kültür ve ilim merkezi olan Eski

Çine’de oldukça faaldi. Eski Çine’de külliye etrafında başlayan yoğun Ahîlik faaliyetinin ciddi bir canlılık kattığı açıktı ve aynı canlılık ile Osmanlılara devrolunmuştu. Bu zaviyenin başında XVI. yüzyılın başlarında Baba Nazar’ın oğlu Hacı Derviş görünmekteydi (Haykıran, 2019, s. 48-50).

14. yüzyılın başlarında tarih sahnesine çıkan Aydınöğlü Beyliği; hakimiyet sahası, ticari faaliyetleri, Venedik ve Ceneviz ile yaptıkları ticari antlaşmalar ile dönemin en önemli beyliklerindendir. Germiyanöğulları ordusunda subaşı olduğu bilinen Gazi Mehmed Bey tarafından kurulan beylik bölgenin imar ve inşasına son derece önemli katkılarda bulunmuştur. Dönemin diğer beylik yöneticileri gibi Aydınöğlü Mehmet Bey ve halefleri bölgelerinde birçok eser yapıp bunları güçlü vakıflarla desteklemişlerdi. Aydınöğlü Mehmet Bey tasarruf ettiği araziye oğulları arasında paylaştırırken Ayasuluğ ve Sultanhisar’ı Hızır Bey’e, İzmir’i Umur Bey’e, Bodamya’yı İbrahim Bahadır Bey’e ve Tire’yi Süleyman Şah’a vermiştir. En küçük oğlu İsa Bey’i de Birgi’de kendi yanında tutmuştur (Telci, 2010, s. 338-340). Aydınöğlü’nun altmış kasabası ve üç yüz veya daha fazla kalelerinin olduğu bilinmektedir. Ordusu yaklaşık yetmiş bin atlı savaşıdan oluşmaktadır. Rumlarla, Frenklerle ve diğer kafir halklarla çok önemli savaşlar yapmışlardır (El- Ömeri, 2019, s. 168).

Aydınöğulları Beyliği’nin kuruluşundan Osmanlı topraklarına katılışına kadarki dönem dikkate alındığında bu beylik bir asrı aşan sürede hüküm sürmüştür. Aydınöğulları Beyliği’nde diğer beyliklerden farklı olarak tasavvufî tarikat çeşitliliği ve dervişlerin himaye edilmesi oldukça dikkat çekmektedir. Bu süreçte Aydınöğulları’nın yaptırdıkları yirmi bir zaviye olduğu bilinmektedir. Bu dönemde diğer Anadolu Beylikleri gibi, Aydınöğulları Beyliği’nin idaresindeki yerleşim merkezlerinde Ahî zaviyelerinin önemli bir yeri olduğu görülmüştür (Kesik, s. 270-271). Batuta, zaviyesinde konakladığı Ahî Muhammed’in ömrü boyunca oruç tuttuğundan, dünya malına önem vermediğinden ve kendine bağlı pek çok müridi olduğundan bahsetmiştir (İbn Batuta, 2024, s. 292). Bu beylikte Konya’ya uç vilayetlerinden gelen Ahî Polad, Ahîlerin manevi dünyasında ilişkilerinin katı olmaması bakımından dikkat çekici bir örnekti. Çünkü Ahî Polad Mevlevî türbesinde türbenin misafiri olmuştu. Bu Ahî, mum ve icazet aldıktan sonra Aydınöğulları vilayetine yerleşip orada sema ayini kurmak istemiş fakat Aydınöğlü topraklarına gidmeden Karamanoğulları tarafından şehit edilmişti (Eflaki, 2020, s. 661-662). Ahîlerin yanı sıra deniz kenarında kurulmuş olan İzmir’de Ahmediye Tarikatı şeyhlerinin zaviyeleri vardır. Ayrıca tekke dışında ise gezgin dervişlerden yüz kadarıyla beraber dolaşan meşhur Ahlatlızade ve Şeyh İzzettin Rıfai konaklamışlardı. Şehrin valisi bu dervişlere de büyük bir özen göstermiş, onlar için çadırlar kurmuş ve ziyafet vermişti (İbn Batuta, 2024, s.293).

3- Anadolu’da Ahîlerin Siyasi Gücü ve Tasavvufî Tezahürleri

Fütüvvet, İslam dinine inananlar tarafından kabul edilmiş güven ve kanun demektir. Fütüvvet Teşkilatı’na dayanan Ahîler, esnaf ve tüccar arasındaki ilişkileri ve birlik esaslarını çok iyi bir şekilde yerine getiriyordu (Witteck, 2022, s. 55-56). Fütüvvet geleneğinde yiğitlik, Ahîlik ve şeyhlik birdir. Yiğitlik heves etmektir, Ahîlik başlamak ve şeyhlik ise bunları

tamamlamaktı. Yiğit kıyamet gününde hasmı olmamaktı, yani üzerinde hiç kimsenin hakkı bulunmamasıydı (Burgazi, 2023, s. 34-35). Fütüvvetnamelerin sunduğu bu özellikler Ahî olma yeterliliğinin kanıtlanması sonucunu da beraberinde getirmekteydi. Bu durum zamanla fütüvvet prensiplerinin de etkisiyle toplum ve siyasette otoriter bir Ahî algısı meydana getirmişti. Ahîleri düşünsel ve manevi yönlerinden uzak anlatımlara taşıyan bu durum Eratnaoğulları'nın temellerinin atıldığı Sivas'ta en belirgin şeklini almıştı. Burada çok önemli bir konuma sahip olan ve bu şehir esnafını oluşturan Ahîlere çok saygı gösterilmişti. Ahîlere; iktisadi, ilmi, dini ve mesleki faaliyetlerinde sağlanan destek onları servet ve nüfuz sahibi gruplar haline getirmişti (Göde, 2016, s. 307).

14. yüzyılda kurulan Eratna Beyliği (1327-1381) Ahîlerinin ilmi, dini yönünün çok uzağında siyasi güçlerinin konu olduğu en önemli örnek olmuştur. Uygur Türk'ü Alaeddin Eratna'nın yönettiği bu beylik yarım yüzyıl süren bir siyasi teşekküle imza atmıştır. İlhanlıların umumi valisi sıfatıyla önemli vazifeler yüklenen Emir Eratna Bey hakkında yeterli ve kesin bilgiler bulunmamaktadır. Fakat Eretna Bey, sultan sıfatıyla hizmet vererek, içeride ve dışarıda kendisini tanıtmalarını bilmiştir. (Göde, 2016, s. 291-292). İbn Batuta da Eratna dönemindeki Ahîleri düşünce dünyası ve toplumsal vazifeleri ile anlatmaz ve onları anlatırken tasavvufi izlerinden ziyade onların yönetici kimliğine vurgu yapar. Ahîler bu siyasi yönüyle pek çok anlatıda tek bir bakış açısıyla izah edilir. Diğer beyliklerde şehrin hâkimi Ahîler değilken Eratna topraklarında şehrin hakiminin Ahî olduğu vurgusu sıkça yapılır. Aksaray'da konakladığı yer, Eratna Bey'in vekili Şerif Hüseyin'in hâkim olduğu yerdir. Şerif Hüseyin de aslında Ahîdir, yani onun da yoldaşları çoktur. Niğde'de Ahî Caruk zaviyesine indiğini ve şehrin büyüklerinden olan Ahî Caruk tarafından şehrin Ahîleri tarafından adeti gereğince en güzel şekilde karşılandığını anlatır. Kayseri'de ise bu şehir Irak Padişah'ın hükmü altındadır ve Alaeddin Eratna Bey'in hatunlarından biri de bu şehirde ikamet etmektedir. Bu şehirde Ahîlerden Emir Ali'nin tekkesinde konakladığını ve onun çevredeki Ahîlerin önde gelenlerinden biri olduğunu söyler. Ve bütün Ahîler için genellenen anlatıyı burada devam ettirir ve şehirde hükümdar bulunmadığında Ahîlerin idareyi ellerine aldıklarını ve gücü ölçüsünde geleni gideni ağırladıklarını ifade eder. Ahîlerin güç savaşlarını Sivas'ta kendisini Ahî Bıçakçı'nın karşıladığını ve ondan sonra Ahî Çelebi'nin yoldaşlarının karşısına çıktıkları bahsinde dile getirir. Ve öncelik onu ilk karşılayan Ahî Bıçakçı'ya verilir. Daha sonra onu Eratna Bey karşılar fakat bey olarak Batuta'yı misafir etmek istediğinde bile Ahîlerin gücünü aşamaz. Ahî Çelebi söze karışarak daha bizim misafirimiz olmadı sözleriyle beylikteki Ahîlerin gücü hakkındaki en dikkat çekici vurguyu yapar (İbn Batuta, 2024, s. 284-286). Ahîlerin Eratna Beyliği yönetiminde aynı siyasi bakış açıları ile tarif edilmesi bölgede hüküm süren diğer bir beylikte de devam edecektir. Bu beylik Eratnalıların ortadan kalkmasından sonra Ahîlerin çoğunun vazifelerine devam ettiği Kadı Burhaneddin Devleti'dir. Bu bölgelerde devlet ve toplum hayatında önemi azalmayan Ahîler, Kadı Burhaneddin Devleti'nde de oldukça etkin olmuşlar ve önemli devlet hizmetlerinde görev almışlardır (Hacıgökmen, 2006, s. 216).

Osmanlı Beyliği'nde ise Ahîleri tek bir bakış açısı ile görmekten ziyade manevî bir destekleyici ve sosyal hayatı örgütleyici olarak görmekteyiz. Osman Bey bir bölgeyi ele geçirdikten sonra öncelikle bu ülkeyi nasıl örgütleyeceğini Ahîlerden; İslâm hukukunu ve İslâm kurumlarını iyi bilen insanlar olarak fakılardan sormaktaydı. Fakılar böylece gazî önderlerini yönlendirici unsur olarak da kullanılmaktaydı. Diğer taraftan Türkmenler; Ahîlere ve fakılara verilen birçok vakıf köy ve çiftliğe yerleştirilerek düzen sağlanıyordu. Daha sonra zâviyeler vasıtasıyla zamanla nüfus yerleşmekte ve köyler meydana çıkmaktaydı. Bu zaviyelerin başında Fütüvvet kurallarını izleyen Ahî zâviyeleri gelmekteydi. Misafirlik geleneği, yalnız Ahî zâviyeleri için değil, gelip geçen yolculara hizmet etme koşuluyla sultandan berat almış tüm zâviyeler için değişmez bir kuraldı (İnalçık, 2016, s. 40-41,45).

Osmanlıların kuruluş döneminde başarılı olmalarının nedenlerinden biri ilk Osmanlı önderlerinin merkezileşmiş devletin savunmalarının yetersiz kaldığı yerlerde halka yardımı kendilerine misyon edinmiş Ahîlerden sağladığı destektir (Shaw, 2008, s. 31). Böylece Ahî cemaatlerinin, onları ateşleyecek sözler sarf edebilen devlet adamı yeteneklerine sahip bir liderle karşılaştıklarında manevi yönlerinin yanı sıra yeni bir imparatorluk kurabilecek disiplinli bir orduya dönüşebildikleri görülmekteydi (Giese, 2000, s. 157). Bu nedenle Bursa'nın fethinden sonra Osmanlı topraklarına gelen İbn Batuta burada Ahîlerin dini ve toplumsal gücüne vurgu yapar ama onların siyasi gücüne dair bize kanıtlar sunmaz. Özellikle dini hayata dair gözlemlerini sunan İbn Batuta İznik'ten çıkıp Geyve'ye ulaştığında Ahîlerin Türkçe konuşmasına vurgu yapar. Bursa'da yiğitlerin büyüklerinden diye andığı Ahî Şemsettin zaviyesinde konakladığını anlatır. Ve aşure günü beraberce iftar ettikten sonra vaiz Mecdüddin Konevi'nin halka etkili bir vaaz verdiğinden bahseder. Burada karşılaştığı dervişlerden biri olan Mısırlı Abdullah için ayrı bir başlık açar ve onun dervişliğin gereklerinden birini yerine getirerek yeryüzünü epey gezmiş olduğundan, Çin'den Sudan'a kadar dolaştığından bahseder. Bursa Sultanı Orhan Bey'in Türkmen hükümdarlığının en büyüğü olduğunu ve devamlı kafirlerle savaştığını anlatır. İznik şehrine yönelen Batuta burada sultanın hanımı Nilüfer Hatun ile karşılaşır. Onu hükümdarlık eden erdemli ve iyi yürekli bir kadın olarak tarif eder (İbn Batuta, 2024, s. 295-299).

Ahîlerin derviş tarikatlarına etkileri efsanevi anlatıları kaçınılmaz kılmıştır. Böylece Ahîler içinde mistik eğilimli üyelerin fazlalığı Ahî Evren'in Hacı Bektaş Menakibnâmesi'nde yer almış olması Ahîliği, Bektaşilik dahil diğer tasavvufî akımlarda gelenek içinde sağlam bir yere oturabilme çabasıyla sonuçlanmıştır (Werner, 2019, s. 104-105). Bu nedenle Hünkâr Hacı Bektaş Veli'ye göre Ahî Evren, velayet erenlerinin büyüklerindendi ve alemde fütüvvet taraftarlarının başı ve birincisiydi (Hacı Bektaş Veli, 2022, s. 269). Aynı şekilde Velayetname bize Ahîlere atfedilen kuruluş dönemi anlatılarına karşılık olarak, Osman Bey'in Hacı Bektaş Veli'nin huzuruna çıktığını söyler. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, safa geldin Osman'ım diyerek başındaki sarığı çıkartmasını söyler. Daha sonra Hacı Bektaş Veli, Osman Bey sarığını çıkarıp kavuğuyla hünkârın önüne gelip diz çöktüğünde kendi belinden kemeri çıkarıp tekbir ile Osman Bey'in beline bağlar ve ona bir başlık takar. Sonra da Osman Bey'e, seni din düşmanlarının üzerine gönderiyoruz, demek suretiyle gücünü kanıtlama çabasına

göstermiştir. Daha sonra Osman Bey'i Konya Sultan Alaaddin'in huzuruna gönderir. Sultan Alaaddin, Hacı Bektaş Hünkâr madem böyle uygun gördü, bize de buna büyük bir makam vermek düşer diyerek bu tarikatın gücünü meşrulaştırmıştır. Daha sonra Osman Bey, bu manevi güçle asker toplayıp kafirler üzerine gazaya başladı. Öyle ki her taraftan gaza etmek isteyenler Osman Bey'in yanında toplanmışlardı. Hepsi de Hacı Bektaş Veli'nin Osman Bey'e taktığı o başlığı giymişlerdi. (Hacı Bektaş Veli, 2022, s.353-355).

Aşıkpaşazâde; eserinde bu anlatıları kendisine yöneltilen, "Bu Anadolu ülkesinin ulemasını ve dervişlerini zikrettin fakat Hacı Bektaş Sultan'ı niçin anmadın?" sorusuna cevap vermek suretiyle Hacı Bektaş'ın, Osmanlı Hanedanı'ndan kimseyle konuşmadığını ve bundan ötürü ondan bahsetmediğini dile getirerek velayetnamedeki anlatıları reddetmiştir. Sadece Hacı Bektaş'ın Horasan'dan Anadolu'ya geldiğini beyan ederek Hacı Bektaş'ın Anadolu coğrafyasındaki varlığını teyit etmiştir (Aşıkpaşazâde, 1970, s. 97). Aşıkpaşazâde Ahî olduğu rivayet edilen Şeyh Edebalî'nin Osman Gazi'nin ve arkadaşlarının arasında bir aziz şeyh olduğunu ifade eder. Bu şeyhin hayli kerameti olduğunu ve bütün halkın ona inandığını vurgular. Adı derviştî ama dervişlik içinde ve gönlündeydi. Dünyalığı, nimeti, davarı çoktu. Misafirhanesi hiçbir zaman boş kalmazdı. Osman Gazi ise her zaman gelip bu dervişe konuk olurdu. Ünlü rüyasını da ona anlatmış ve böylece Osman Gazi babasının yerine layık görülmüş ve ona padişahlık verilmişti (Aşıkpaşazâde, 1970, s. 6-8).

Ahîlerin tasavvufî faaliyetlerinin düzenli işlemeleri fütüvvetin toplumsal ve dini vazifelere önem vermesinden kaynaklanmıştı. Sühreverdi bu işlevi şöyle anlatır: Fütüvvetin diğer bir anlamı da din büyüklerinden her birinin büyük bir hayrat yaptırması ve bir hangâh inşa ettirmesiydi. Ayrıca bu kişiler hangâhına yüksek bir duvar ve yüksek bir çatı düzenlemeliydi. Bir işaret hangâhın çatısına dikilmeliydi çünkü yolcu ihtiyaç anında bir fersah uzaklıktan o işareti görmek suretiyle fütüvvetin bütün yolları gösteren yol işareti olduğu konusunda emin olmalıydı. Bu işaret, insanları peygamberlere, velilere, sıddıklara, şehitlere, cennete ve yüce Allah'a yakınlaştıran yol işaretiydi. Bu yüzden de fütüvvet bütün yolların en üstünüydü (Sühreverdi, 2023, s. 38). Bu itibarla, Osmanoğulları Beyliği'nin kuvvetinin artmakta olduğu dönemlerde fütüvvet ve Ahî Teşkilatı'nın Anadolu'da önceden beri mevcut görevlerine bu yapılar önem vermek suretiyle devam ettiği görülmektedir. Ahîler ve şeyhler eskiden olduğu gibi, bu devirlerde mevcut hak ve imtiyazlarını "ayende ve revende" ye hizmet edecek şekilde almışlardı. Hatta bazıları bu yerlerde gayr-i müslimleri göndermek suretiyle oralara yerleşmişlerdi. Aynı şekilde Ahî Mahmut, Aydın taraflarında İsa Bey nişanı ile bir takım araziye tasarruf etmekteydi. Bu eski devirlerden itibaren *Saruhan'da Ahî Aslan, Ahî Farkun, Ahî Şaban, Ahî Çarpık, Ahî Yahşi ve oğullarına Ahî Yunus, Kandırmış Şeyh, Adil Şeyh, Duruca Baba, Nusrat Şeyh, Saru İsa, Saru Şeyh, Kutlu Bey, Kızıl Emeli zaviyeleri ile Menteşede Ahî Yusuf, Ahî Feke, Ahî Debbağ, Ahî Ümmet, Ahî İsmail* zaviyelerinin mevcut bulunması da bu hususları teyit etmekteydi (Barkan, 2023, s. 174-175).

Ahîler 14. yüzyılda Anadolu'da devletlerin sınırlarına bakılmaksızın kasabalarda da hâkim güçtü. O dönemde nüfusun ekseriyetini Türk savaşçıları değil, köy ve kasaba halkı oluşturuyordu. Osmanlı Devleti'nin tamamında en önemli grubu teşkil eden tüccar ve

zanaatkarların da birbiri ile ilişkileri Ahîler aracılığıyla yönetiliyordu. Ahîlerin düşünce zenginliği ve sağladığı imkanlar onları sadece Müslüman halkın hayatında değil gayrimüslimlerin yaşamında da dikkate değer bir konuma getirmişti. Böylelikle Hıristiyan üyelere sahip bazı esnaf topluluklarının kurumlarının denetimi de Ahîler vasıtasıyla sağlanmıştı. Çünkü Ahîler dini olarak çoğulcu bir topluma karşı yükümlüydüler. Ahîler toplumda bu yönleri ile hem hukuk hem de düzen anlamında önemli görevler üstlenmişlerdi. Onlar toplumu etkileyen hizmet ve kardeşlik ideallerine sahiptiler. Toplumsal etkinlikleri bu iki ideali gerçekleştirme amacına yönelikti. Osmanlı yöneticileri onların tam desteğini almışlardı. 14. yüzyıl Osmanlı hükümdarlarının her biri fütüvvet ehli olan Ahîlere gerçek bir bağlılık duymuşlardı (Jennings, 2000, s. 438-440).

Sonuç

Ahîlik, Anadolu'da sosyal, ekonomik, dini ve siyasi etkisi ile Türk tarihinde önemini her zaman korumuş bir teşkilattı. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra bıraktığı en önemli miraslardan biri Ahîlik Teşkilatı'ydı. Bu miras Anadolu Selçuklu Devleti'nden Türk Beylikleri'ne ve Osmanlı Devleti'ne kadar tasavvufi ve toplumsal manada önemini korumuştur. Ahîler özellikle 14. yüzyılın birinci yarısında siyasi olduğu kadar toplumsal ve tasavvufî yönden de toplum yararına faaliyetleri ile döneme damgasını vurmuştur. Bu yüzyılın siyasi ortamında Türk devletlerinin oluşumunda ve geçirdikleri değişim dönüşüm süreçlerinde Ahîler toplum ve devlet yöneticileri tarafından önemli rollerde konumlandırılmışlardır. Ahîlerin Fütüvvet esaslarını hayata geçirmeleri bu konuda kendilerine yardımcı olan baş aktördü. Fütüvvet sadece sufi bir bakış açısı olmayıp kişisel erdemlere ve çalışma prensiplerine önem veren bir kurallar bütünüydü.

Ahî Evren'in önderliğini yaptığı Ahîlik Teşkilatı Anadolu'da hızla yayılmış ve fütüvvetnâmeler vasıtasıyla Ahîler toplumda kendilerine özel bir yer edinmişlerdi. 14. yüzyıl siyasi ortamı Ahîlerin Türk Beylikleri ile tasavvufi ilişkilerini ön plana çıkarmıştır. Bu durum Ahîlerin hakikat ile efsane arasında anlatılarını da meydana getirmiştir. Ahîliğin, devlet adamları ve toplum üzerinde önemli nüfuza sahip oluşu siyasi olayların her daim içinde olmasıyla sonuçlanmıştır. Ahîlerin siyasi otoriteler üzerinde etkisi ve saygınlığı kabul edilen bir gerçektir. Dönemin önemli devlet kademelerinde ve tasavvufî ilişkilerinde efsanevi bir şekilde yer almaları bunun doğal bir sonucuydu. Özellikle sayıları artan fütüvvetnâmeler ile Ahîler toplum tarafından fazlaca kabul görmüşlerdi. Ahîler aynı şekilde iktidar yokluğunda da teşkilatçı özelliklerini kaybetmemişler ve toplumun birliğine katkıda bulunmuşlardır. Bu da toplumda Ahîleri bu dönemde bölgedeki toplumsal vazifeyi üstlenen hem bir lider hem de düşünsel hayatın vazgeçilmez unsuru yapmıştır. Ayrıca Ahî birliklerinin düzen ve birlik içinde iktisadi hayata devam etmeleri Ahîlerin bu teşkilatçı yapılarının en önemli göstergesiydi.

Beylikler Dönemi'nden itibaren ortaya çıkan gaza ruhu Osmanlı Devleti ve diğer beylikler için Ahîler ile tamamlanmıştır. Gaza ruhu ile fethedilen topraklarda dini ve toplumsal düzenin sağlanması önemliydi. Fethedilen bu topraklarda bu sosyal ve dini düzen

Ahîlik Teşkilatı vasıtasıyla sağlanmıştır. Aynı süreç menâkibnâmelerde devlet liderlerinin anlatılarına da yansımıştır. 14. yüzyıl Ahîleri için sadece siyasi ve iktisadi bilgiler yoktur. Bu dönemde fütüvvetnamelerin etkisi Anadolu sanatı ve mimarlığının en dikkat çekici örneklerinden bazıları Ahîler tarafından verilmiştir. Ahîlerin öncelikli yerleşim birimi olan Ahî zaviyeleri, sadece misafir konaklanan yer olarak kalmamış tasavvufi ve toplumsal roller de üstlenmişlerdir.

Sonuç olarak, Ahîler Türk tarihinde her zaman siyasi ve toplumsal yaşamda ön plana çıkardıkları özelliklerini 14. yüzyıl da geliştirerek devam ettirmişlerdir. Dönemin siyasi otoriteleri ile olan ilişkilerdeki başarıları, ekonomik hayatta üstlendikleri görevler Ahîleri buldukları coğrafyanın efsanevi özellikler atfedilen vazgeçilmez grupları yapmıştır. Tasavvufa gösterilen toplumsal ilgi hem sufilere hem Ahîlere ilgiyi artırmıştı. Bu ilgi fütüvvetnamelerin sayısının artmasında ve fütüvvetin yapılmasını zorunlu bulduğu hangâhlardaki artışın en önemli sonucuydu. Anadolu'da tek bir sufi örgütlenmesinin bulunmaması tasavvuf hayatına canlılık katmıştı. Bununla birlikte Mevleviler, Ahîler ve diğer sufi tarikatların faaliyetleri artmış ve tasavvuf literatüründe bu anlamda oldukça olumlu bir ilerleme kaydetmişlerdi. Böylece Ahîler, Türk Beylikleri ve Osmanlı Devleti döneminde siyasi, sosyal ve düşünsel anlamda yer almamışlar ve dönemin en önemli gruplarından biri olmuşlardır.

Kaynakça

- Ali, Y. (2017). *Tevarih- i Al-i Selçuk (Oğuzname- Selçuklu Tarihi)*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Anadol, Cemal (1991). *Türk İslam medeniyetinde Ahilik kültürü ve fütüvvetnâmeler*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Atsız, A. Hüseyin (1970). *Aşıkpaşaoğlu tarihi* (1. Baskı b.). İstanbul: MEB.
- Barkan, Ö. Lütfi (2023). Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler. Y. K. Taştan içinde, *Kolonizatör Türk Dervişleri* (Cilt II, s. 147-339). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayram, Sadi (1994). *Ahîlik ve bir Ahî şeceresi*. Ankara: Belleten.
- Bibi, İ. (2020). *El-Eoâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçukname)*. (M. Öztürk, Çev.) Ankara: TTK.
- Blake, William L. Langer - Robert P. (2000). Osmanlı Türklerinin doğuşu ve tarihsel arkaplanı. (M.-O. Özel içinde, *Söğüt'ten İstanbul'a* (s. 177-224). Ankara.
- Burgazi, Y. B. (2023). *Fütüvvetname, fütüvvet kardeşliğinin esasları*. İstanbul: İber Yayınları.
- Cahen, Claude (2022). *Anadolu Selçuklu devleti*. (N. Epçeli, Çev.) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Cevdet, Muallim (2008). *İslam fütüvveti ve Türk Ahîliği (İbn Battuta'ya Zeyl)*. (C. Yarar, Çev.) İstanbul: İşaret Yayınları.
- Çağatay, Neşet (1982). *Anadolu'da Ahîlik ve bunun kurucusu Ahî Evren* (Cilt 46). Belleten.
- Demir, Galip (2000). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Ahîlik*. İstanbul: Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Eflakî, A. (Mart 2020). *Ariflerin menkıbeleri*. (T. Yazıcı, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Ekinci, Yusuf (2011). *Ahîlik*. Ankara: Türk Metal Yayınları.
- El-Ömeri, Ş. b. (2019). *Türkler hakkında gördüklerim duyduklarım (Mesaliku'l Ebsar)*. (A. Batur, Çev.) İstanbul: Selenge Yayınları.
- Emecen, M. Feridun (2016). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş tarihi (1300-1600)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Giese, Friedrich (2000). Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu meselesi. M. Ö.-O. Özel içinde, *Söğüt'ten İstanbul'a* (s. 149-175). Ankara.
- Göde, Kemal (2016). Eratnalılar. H. Şahin (Dü.) içinde, *Anadolu Beylikleri el kitabı* (s. 291-328). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Hacıgökmen, M. Ali (2006). Kadı Burhaneddin devletinde ahîlerin faaliyetleri. s. 215-224.
- Haldun, I. (2022). *Mukaddime, evrensel tarihe ve toplum bilimlerine giriş*. (C. Aydın, Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Haykıran, R. Kemal (2019). *Aydın'da bir ahîlik merkezi olarak Eski Çine ve Ahmed Gazi Külliyesi* (Cilt 11). Yeni Fikir Dergisi.
- İnalçık, Halil (2016). *Osmanlı tarihinde İslamiyet ve devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Jennings, Ronald C. (2000). Gazi tezi üzerine bazı düşünceler. M. Ö.-O. Özel içinde, *Söğüt'ten İstanbul'a* (s. 429-441). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kafadar, Cemal (Temmuz 2021). *İki cihan âresinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kesik, Muharrem (tarih yok). *Anadolu Türk Beylikleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- Köprülü, M. Fuat (1991). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. Ankara: TTK.

- Merçil, Erdoğan (2004). *Menteşeoğulları* (Cilt 29). DİA.
- Razavi, S. M. (2023). *Fütüvvetname-i kebir*. İstanbul: İber Yayınları.
- Shaw, Stanford J. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye* (Cilt 1). (M. Harmancı, Çev.) İstanbul.
- Sühreverdi, Şehabeddin (2023). *Fütüvvet mahiyeti, kaynağı ve erkânı, Fütüvvetname-i Digeri*. İstanbul: İber Yayınları.
- Sümer, Faruk (2001). *Karamanogulları* (Cilt XXIV). DİA.
- Taeschner, Franz (1953-1954). İslam Ortaçağında futuvva (Fütüvvet teşkilatı). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15(1-4), 3-32.
- Tancî, İbn Battuta (2024). *İbn Battuta seyahatnâmesi*. (A. Sait Aykut, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Telci, Cahit (2010). *Aydınöğlü İsa Bey: Bir bâni* (Cilt 25). Tarih İncelemeleri Dergisi.
- Turan, Osman (2023). *Selçuklular zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken yay.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1937). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri sîyasî, idarî, fikrî, iktisadî, hayat; ilmî ve içtimai müesseseler; halk ve toprak*. Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı(1932). Bizans ve Selçukiyle Germiyan ve Osmanoğulları zamanında Kütahya şehri. İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Veli, H. Bayram (2022). *Velayetname*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Werner, Ernst (2019). *Büyük bir devletin doğuşu Osmanlılar: (1300-1481) Osmanlı feodalizminin oluşum süreci Taner Timur'un Sunuşuyla*. (Y. Ö.-O. Esen, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.
- Witteck, Paul (2022). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu*. Ankara: Dorlion Yay.

